

EXAMENSARBETE

Hösten 2008

Lärarytbildningen

Utevistelsens betydelse på fritids – en intervjustudie utförd på fyra fritidshem

Författare

Anna Stagnell
Jenny Bengtsson

Handledare

Mariann Persson

Utevistelsens betydelse på fritids

– en intervjustudie med fyra fritidshem

Abstract

Syftet med studien är att genom intervjuer med fyra pedagoger på olika fritidshem undersöka fritidshemmens utevistelse. För att ge en förförståelse inleds uppsatsen med en historisk bakgrund som förklarar fritidshemmets och fritidspedagogsyrkets framväxt. Vidare presenteras teorier om utomhusmiljö, lärande och lek samt pedagogiska perspektiv på utevistelsen. Resultatet från intervjuundersökningen kopplades till relevanta delar i de nationella styrdokumenterna och för ämnet relevant forskning.

Undersökningen visar att fritidshemmen har olika förutsättningar för utevistelse. Trots detta var alla pedagogerna överens om att utevistelsen är av betydelse eftersom barnen har ett rörelsebehov som behöver tillgodoses.

Ämnesord: fritidshem, skolgård, utemiljö, utevistelse, utomhusmiljö

Innehållsförteckning

Förord	5
1. Inledning.....	7
1.1. Problemområde och uppsatsens relevans	7
1.2. Begreppsdefinition	7
1.3. Uppsatsens syfte	8
2. Bakgrund	9
2.1. Fritidshemmets och fritidspedagogyrkets historia	9
2.2. Utomhusmiljö.....	11
2.3. Pedagogiska perspektiv på utevistelse	12
2.4. Lärandeteorier	13
2.5. Lekteorier	15
2.6. Styrdokument	16
3. Metod	18
3.1. Problemprecisering.....	18
3.2. Metodval.....	18
3.3. Urval och förberedelser	18
3.4. Genomförande	19
3.5. Metodkritik.....	20
4. Resultatredovisning.....	21
4.1. Fritidshem A.....	21
4.2. Fritidshem B.....	22
4.3. Fritidshem C.....	23
4.4. Fritidshem D.....	24
5. Analys och diskussion.....	27
5.1. Verksamhetens grund	27
5.2. Leken.....	28
5.3. Utemiljön.....	30
5.4. Lärande genom fysisk aktivitet	31
5.5. Fritidshemmens utevistelse	32
5.6. Utevistelsens positiva effekter	34
5.7. Slutsats	35
5.8. Metoddiskussion.....	35
6. Sammanfattning	37
Referenser.....	38
Bilaga 1	
Bilaga 2	
Bilaga 3	

Förord

Under vår sista termin på Högskolan Kristianstad skrev vi denna C-uppsats. Vi har gått Lärarutbildningen med inriktning Fritid och Skola i ett helhetsperspektiv. Det fanns två anledningar till ämnesvalet. För det första har vi reflekterat över hur vi vill arbeta med utevistelse och utomhusaktiviteter i vårt kommande arbete med barn. Den andra anledningen var att vi upplevde att det finns få fritidshem som profilerar sig som utefritids medan det finns relativt många förskolor som gör det. Vi har också lagt märke till att många skolor och förskolor arbetar mer hälsomedvetet i dag än när vi själva gick i skolan för 10-15 år sedan. Vi tror att denna utveckling kan vara en reaktion på den forskning som visar att dagens barn är överviktiga och stillasittande. Till detta kommer forskning som visar att man mår bra både fysiskt och psykiskt av att vara ute mycket. Vidare har vi lagt märke till att även många fritids lägger tyngdpunkt på mer utevistelse, rörelse och idrott som en del i detta arbete. Trots denna utveckling verkar det inte som om man har samma ambitionsnivå med fritidshemsverksamhet som man har i skola och förskola. Även om ambitionen är att bedriva en verksamhet med mycket utevistelse tenderar den, enligt vårt tycke, tyvärr att bli en vistelse utomhus utan pedagogisk betydelse. Skolan har inte alltid möjlighet att leva upp till sina mål inom ramen för ordinarie skoldag. Eftersom fritids är ett komplement till skolan anser vi att man borde höja ambitionsnivån för att nå skolans mål, men även för att möta föräldrarnas önskemål om mera utevistelse.

Att barn ofta väljer att leka på ”förbjudna” och utmanande platser där deras fantasi får fritt spelrum är välkänt för de flesta pedagoger. Orsaken till att de gör det är kanske för att de upplever utemiljön tråkig och enformig, vilket den ofta är då ytorna är planerade för ett visst syfte eller viss sorts lek. Träd, buskar och planteringar är inte tänkta för barnen att leka i, alltså många gånger ”förbjudna”, trots att detta ofta är de platser som barnen tycker är roliga och spännande. Platser som ska vara till prydnad blir lätt förstörda av barnen när den övriga utemiljön inte är tillräckligt stimulerande. Redan 1948 var detta en företeelse som arkitekten och trädgårdsmästaren Holger Blom reflekterat över.

Barnens lekbehov tar ut sin rätt. Om de sakna livsrum sprida de sig likt Egyptens gräshoppor in över de mera känsliga anläggningarna och skada dem. Det är inte barnens fel. Snarare parkanläggarens.

(Blom, 1948, s. 536)

Till sist vill vi tacka alla som har stöttat oss under skrivprocessen. Särskilt vill vi tacka våra nära och kära som stått ut med oss när frustrationen har varit som störst. Ett stort tack riktas till de intervjupersoner som gjort undersökningen möjlig och till Mariann som har handlett oss genom hela resan.

Jenny Bengtsson

Anna Stagnell

1. Inledning

I kapitlet presenteras uppsatsens problemområde och relevans, uppsatsens syfte och vissa begrepp definieras.

1.1. Problemområde och uppsatsens relevans

Vägen till dagens fritidshem har varit lång och bytt riktningar ett flertal gånger. I slutet av 1800-talet bedrevs skolbarnsomsorgen i arbetsstugorna med arbete i fokus. På 1940-talet var omsorgen ett komplement till hemmet, idag är den ett komplement till skolan. I slutet av 1970-talet föddes fritidshemmet och verksamhetens fokus var att erbjuda olika slags fritidsaktiviteter (Se bl.a. Johansson, 1985; Calander, 1999; Skolverket, 2002.). En undersökning från 2000 (Skolverket, 2000a) visade att föräldrar till barn på fritids önskade att fritidshemmen skulle ha mer aktiviteter utomhus och att dessa skulle vara mer pedagogiska.

Med våra tidigare erfarenheter och ovanstående som bakgrund har denna uppsats tagit form. Relevansen i ämnesvalet ligger i att det inte finns mycket annan publicerad forskning om hur utevistelse används på fritids. Avsikten med uppsatsen är också att lyfta fram utevistelsens positiva betydelse som ett pedagogiskt redskap.

1.2. Begreppsdefinition

Nedan förklaras några begrepp som används genomgående i uppsatsen.

- Skolverket definierar *fritidshem* som den pedagogiska verksamheten som bedrivs för de skolbarn upp till tolv år som är i behov av omsorg utanför skoltid (Skolverket, 2002). I uppsatsen används begreppet *fritids* jämställt med *fritidshem* eftersom dessa förekommer parallellt i både litteratur och den dagliga verksamheten.
- *Utevistelse* är samlingsuttrycket för all verksamhet utomhus.
- *Pedagogisk uteverksamhet* är aktiviteter utomhus med pedagogiska syften.
 - *Organiserad pedagogisk uteverksamhet*, aktiviteter ledda av personal.
 - *Oorganiserad pedagogisk uteverksamhet*, barnen styr själv aktiviteten.

1.3. Uppsatsens syfte

Undersökningen ska

- beskriva utevistelsen på fyra fritidshem.
- visa de olika fritidshemmens lokala arbetsplaners mål och syften med utevistelse.

Resultatet från undersökningen kopplas till teorier om lekpedagogik, lärandeteorier, läroplanen och andra styrdokument för fritidshemmet.

2. Bakgrund

I kapitlet presenteras fritidshemmets historia och hur verksamheten ser ut idag, fritidspedagogens roll, pedagogiska perspektiv på utevistelse samt teorier om lärande och lek. Eftersom det inte finns någon större mängd litteratur och forskning om utevistelse på fritids har vi till stor del utgått från litteratur om utevistelse på förskola, skola och utevistelse i största allmänhet. De delar av denna litteratur som kan kopplas till utevistelse på fritids har sedan använts i nedanstående avsnitt.

2.1. Fritidshemmets och fritidspedagogyrkets historia

I början kallades fritidshemmen för arbetsstugor. De första startade i Stockholm på 1880-talet. Verksamheten var till för barn till fattiga föräldrar och leddes av en föreståndarinna som till sin hjälp hade olika hantverkare, men även volontärer, som tillsammans lärde barnen olika hantverk och hushållssysslor. De saker som tillverkades såldes och som ”lön” för sitt arbete fick barnen ett mål mat. Verksamhetens mål var att fungera som en slags yrkesförberedande träning som dessutom förhindrade tiggeri och stöld. Under 1940-talet blev arbetsstugorna eftermiddagshem; verksamhetens syfte var inte längre att barnen skulle arbeta, utan nu skulle verksamheten vara mer hemlik. Målet blev därför tillsyn av barnen och verksamheten leddes av förskollärare. (Johansson, 1985)

Eftermiddagshemmen ersattes av fritidshem 1966, samma år som en helt ny yrkesgrupp, fritidspedagoger, började arbeta i verksamheten (Gårdsäter & Mitchell, 1999). Fritidspedagoger utbildades först på folkhögskolor men genom högskolereformen 1977 flyttades fritidspedagogutbildningen över till lärarutbildningen inom högskolan, och därmed knöts fritidspedagogernas utbildning närmare lärarnas (Calander, 2001). Till skillnad från eftermiddagshemmen hade fritidshemmen även öppet på morgnarna innan skolan började (Gårdsäter & Mitchell, 1999). Fritidshemmets uppgift var att komplettera hemmet och därmed anpassas efter hemmets behov och den pedagogiska verksamheten blandades med omsorg om barnen (Skolverket, 2002). Fritidspedagogernas arbetsuppgift var i första hand att skapa olika fritidsaktiviteter för barnen efter skoltid. Rollen förändrades något i övergången till början av 1980-talet då de, liksom förut, skulle tillhandahålla fritidsaktiviteter och genomföra dem, men nu dessutom inrikta sig på elevvårdande arbete. På 1990-talet förändrades fritidspedagogens

roll till att bli en länk mellan undervisningens teoretiska del och dess praktiska tillämpning. (Calander, 1999)

Från och med 1996 har Skolverket ansvar för skolbarnomsorgen, tidigare låg ansvaret hos socialstyrelsen (Gårdsäter & Mitchell, 1999). Fritidshemmet skulle komplettera skolan och erbjuda barnen en meningsfull fritid (Skolverket, 2002). Mot slutet av 1990-talet har fritidspedagogen blivit mer av en undervisare, och tonvikten läggs allt mer på pedagogens kompetens i att undervisa. Samtidigt har fritidspedagogens roll som elevvårdare tonats ner, vilket leder till att fritidspedagogen hamnar i ett dilemma om var vikten ska läggas, på elevvårdande verksamhet eller på undervisning. (Calander, 1999)

Förskoleklassens intåg i skolan på 1990-talet har inneburit att det har kommit fler barn som behöver fritidsplats samtidigt som resurserna inte har ökat i motsvarande takt. För fritidspedagogerna innebär detta att arbetsbördan har ökat. Samarbetet mellan fritids, förskoleklass och skola innebär oftast att pedagogerna arbetar i arbetslag. Arbetslaget kan utnyttja de olika yrkesgruppernas speciella kunskaper och kompetens på olika sätt. För fritidspedagogen kan det innebära att ansvara för ett visst område till exempel skapande verksamhet eller att fungera som en hjälp till läraren under hela eller delar av skoldagen. (Torstenson-Ed & Johansson, 2000). Även Calander (1999) har kommit fram till att fritidspedagogens roll har förändrats. Han menar att yrkesrollen har utvecklats från en fritidens pedagog på fritids till en hjälplärare i skolan.

Torstenson-Ed & Johansson (2000) har jämfört olika studier som handlar om mötet mellan skola, förskolan och fritidshem. De har kommit fram till att det är skolan och lärarna som har den högsta rangen i skolans verksamhet och den lägsta rangen har fritids och fritidspedagoger. Detta beror då på att skolan har en tydligare roll och en starkare historisk förankring i samhället, dessutom är skolan obligatorisk genom skolplikt vilket fritids inte är. Calander (1999) menar att i och med att fritidspedagogerna har blivit en del av arbetslaget i skolan har de fallit in i skolans sätt att formulera sig med uttryck som är typiska för skolan till exempel *rast* och *undervisning* med flera.

2.2. Utomhusmiljö

Skolan står inför en förändring i synsättet på det pedagogiska användandet av skolans utemiljö¹. Olika miljöer, både ute och inne, kommer att utnyttjas vid olika lärandetillfällen beroende på vilken plats som är mest lämplig, oavsett om den platsen är utomhus eller inomhus. Skolgården får trots detta inte bli för pedagogisk, i den mening att den inte längre har plats för barnens egen fantasi och kreativitet. Leken ses idag som en form av lärande och utvecklingen går mot att skapa miljöer som kan användas både till barnens fria lek och traditionellt pedagogiskt lärande. (Paget och Åkerblom, 2003) En sådan plats skulle kunna vara skolträdgården som kan bli en lummig oas för både lek och lärande. Genom skolträdgården blir skolgården mer varierad och därmed mer tilldragande. (Åkerblom, 2005)

Barn använder inte alltid en yta till det som den är skapad för. Aktiviteten och platsen samspelar med och skapar varandra. Samma lek kan kanske inte lekas i en likadan buske eftersom busken och leken är starkt sammanvävda och det blir inte ”rätt” om leken måste vara i en annan buske. Idag trängs många barn på små ytor på skolgårdar och lekplatser, platser som dessutom ofta är avsedda för förutbestämda aktiviteter. Avskildhet och möjlighet till en egen lekvrå är starkt begränsad på de skolgårdar som är fantasilösa, eftersom de är planerade för vissa aktiviteter som dessutom ska kunna ha många deltagare. (Lindholm, 1995) På skolgårdar med skolträdgård menar Åkerblom (2005) att trädgården visserligen tar upp en del av barnens lekyta men den blir å andra sidan en plats för andra typer av lekar. Han påpekar att skolträdgården blir ett komplement till resten av skolgården, men för att skolträdgården ska kunna fungera som lekyta måste barnen ta hänsyn till den och därför anpassa leken.

Utemiljön ska passa många olika typer av lek. Mårtensson (1993) skriver att pojk- och flicklek skiljer sig åt och därför skiljer sig deras favoritlekplatser åt. Flickor söker efter små vrår som är ”färdiga”, kanske en buske med grenar som bildar rum eller en lekstuga, medan pojkarna däremot gärna bygger sina egna kojor med pinnar och brädor. För flickorna är det viktigt med detaljerna medan det för pojkarna är viktigare med själva konstruktionen. Flickorna leker ofta i par eller mindre grupper och vill ha avskildhet, medan pojkarna leker i större grupper som behöver mer öppna ytor.

¹ Vi menar att detta även gäller fritidshemmet.

2.3. Pedagogiska perspektiv på utevistelse

Enligt Grahn (1991) påverkar den miljö vi vistas i hur vi mår, både psykiskt och fysiskt. Han refererar till en undersökning där en grupp människor fick se på bilder och höra ljud från typiska storstads- respektive naturmiljöer. Undersökningen visade att naturmiljön hade 3-4 gånger högre positiv inverkan på personerna än stadsmiljön. Några av de positiva effekterna var att personerna fick en bättre inställning till medmänniskor och högre koncentrationsnivå. (a.a.)

Förutom att miljön har stor betydelse för hur vi mår så gynnas kreativiteten av att vara ute i naturen. Att vara ute i naturen har även avslappnande effekt på de flesta människor. Barn behöver varierande miljöer för att bli stimulerade på olika sätt. Att vistas i olika typer av utomhusmiljöer ger barnen tillfälle att utveckla olika delar av sin motorik och olika sinnen. (Ellneby, 1999) För barn med uppmärksamhetsstörningar, till exempel AD/HD och DAMP, är det viktigt att få möjlighet att träna både grov- och finmotoriken, som oftast inte är lika utvecklad som hos jämnåriga barn. Ett argument för denna träning är att göra så att barnen inte behöver känna sig misslyckade på grund av sina ibland sämre motoriska färdigheter. (Wormnæs, 2001) Forskning om utemiljöns betydelse har visat att barn i förskolan blir fysiskt starka av att vara ute. Detta beror på att barn som leker mycket ute är mer fysiskt aktiva. Vidare pekar samma forskning på att barn som är utomhus mycket har bättre koncentrationsförmåga. (Grahn, 1997) Dessutom kan den fysiska aktiviteten verka som en lugnande effekt för barn med koncentrationssvårigheter. Detta innebär att barnen efter aktiviteten har lättare för att koncentrera sig och därmed får de lättare att hänga med i undervisning och andra aktiviteter (Hansen, 1999). Koncentrationssvårigheter är relativt vanliga i skolan. Cirka 5 % av alla skolbarn beräknas ha AD/HD (Attention [www]), till det kommer barn med annan diagnos till exempel DAMP.

Många av barnens utemiljöer är begränsade i form av ytor vars storlek är begränsade och lekredskap som är avsedda för ett visst ändamål. Dessa lekredskap är sällan anpassade till barnens utvecklingsbehov. Miljöer som inte är lika starkt tillrättalagda är i det avseendet mer anpassade för barnens behov i form av att de inte är lika starkt begränsade till ytan och inte begränsade med färdiga lekredskap. Med hjälp av den fria fantasin och kreativiteten skapar barnen själv de redskap som behövs för leken på den yta som passar för just den leken. (Ellneby, 1999)

I en ändringsföreskrift (Skolverket, 2003) för Lpo 94 står det: *”Skolan ska sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen”*. Detta tillägg till Lpo 94 kom till som en följd av den nya folkhälsopolitik som riksdagen antog 2003 (Rasmussen red., 2004). I läroplanen har det inte tidigare angivits några riktlinjer för detta, utan det som står sedan tidigare avser kunskapen om en god livsstils betydelse för hälsan (Utbildningsdepartementet, 1998).

I en rapport från Skolverket (2000a) redovisas resultatet av en kvalitetsundersökning av fritidshemmens totala verksamhet. En av enkätfrågorna föräldrar till barn på fritids fick svara på var vad de önskade att fritidshemmet skulle ägna mer tid åt. Resultatet visade att många önskade att barnen skulle ha fler aktiviteter utomhus, under hela året, och att pedagogerna skulle ha en mer aktiv roll i lekar och andra utomhusaktiviteter. Vidare önskade föräldrarna att utemiljön skulle förbättras och att mer tid skulle ägnas åt lärorik och rolig utevistelse. (Skolverket, 2000a) Som tidigare nämnts visar forskning att barn blir fysiskt starka av att leka ute. Samma forskning visar också att de barn som vistas mycket ute har mindre sjukfrånvaro. (Grahm, 1997) I Skolverkets rapport (2000a) redogörs även för barnens åsikter om utevistelsen på fritidshem. *”Utevistelsen beskrivs av de flesta barnen som ett tvång, en väntan på att få gå in. Undantag utgör de fritidshem där personalen deltar i utevistelsen och gör något tillsammans med barnen. De flesta barn säger dock att de rör mycket på sig när de är på fritidshemmet.”* (a.a, s. 41)

2.4. Lärandeteorier

I följande avsnitt har endast Malten (2002) använts som källa eftersom han ger en samlad och överskådlig bild av synsättet på dagens lärande som är relevant i detta sammanhang.

Maltén (2002) anser att det finns flera delar av lärandeprocessen som alla är lika viktiga för det optimala lärandet. Dessa är information, energi och värderingar. Att vara fysiskt aktiv under lärandeprocessen underlättar inlärningen. Genom energin som både höjer vakenheten och ökar koncentrationen höjs även den psykiska aktiviteten i hjärnan. Känslor och värderingar, som är en del av den psykiska aktiviteten, blir på så sätt också en del av lärandet.

Först när de tre delarna information, energi och värderingar är i balans sker det optimala lärandet. (a.a.)

Enligt ett mer traditionellt synsätt på lärande finns kunskapen redan och är färdig för att reproduceras, läras in. Den som ska lära sig behöver inte själv vara aktiv med att utveckla eller ifrågasätta kunskapen eftersom den kan anses som färdigarbetad. Det erfarenhets- och problembaserade lärandet är däremot ett produktivt lärande som utvecklar den egna, eller någon annans redan förvärvade kunskap. Genom att utgå från den redan existerande kunskapen är det lättare att definiera nya problem och diskutera lösningar eftersom det då går att relatera till det man redan vet. Detta utvecklar ett aktivt kunskapssökande där den nya kunskapen sätts i relation till gamla erfarenheter och blir till ny lärdom. (a.a.)

Den metod som dagens läroplaner vilar på kallas Learning by doing-metoden och innebär att barnen lär sig genom att göra saker, att testa, undersöka och sätta upp olika hypoteser och genom att göra egna utvärderingar. I denna process blir pedagogen en handledare vars uppgift är att lotsa barnen i deras undersökande arbete. Barnen ska med pedagogens hjälp utgå från det de redan vet för att processen ska bli verklighetsanknuten och relevant. Genom verklighetsanknytningen blir lärandet ”nyttigt”, det går att se parallellerna till det vardagliga och då förstår barnen varför de ska lära sig. (a.a.)

En annan metod som också används i dagens skola, barnomsorg och skolbarnomsorg är problembaserat lärande (PBL). PBL utgår från hela problemet, vad man vill veta, för att sedan se delarna i det, hur man ska gå tillväga för att få svaren på problemet. Det är problemet som är i fokus och i processen att lösa problemet sker lärandet. Arbetet sker i grupp där varje medlem bidrar med sina tidigare erfarenheter. Tillsammans söker gruppen efter lösningen på problemet genom att leta efter fakta utanför skolans ramar, till exempel genom bibliotek, intervjuer och studiebesök. Problembaserat lärande är ett pedagogiskt förhållningssätt där lärarens roll är att handleda arbetet och underlätta inlärningsprocessen utan att för den skull styra sökandet eller ge färdiga svar och lösningar. I problembaserat lärande är det viktigt att problemet är relevant för gruppmedlemmarna, eftersom det både ska ge ämneskunskap och stimulera hela lärandeprocessen. Lärandet ska vara kvalitativt och meningsfullt till skillnad

från det traditionella lärandet som oftast är kvantitativt och där mängden fakta är viktigare än innehållet av den. (a.a.)

2.5. Lekteorier

I följande avsnitt tar vi upp de mest kända teorierna inom lekteoretisk forskning.

Piaget delar in utvecklingen i olika stadier som motsvarar vissa åldrar. Stadiet för åldern två till elva år kallade han för de konkreta tankeoperationernas stadium. Detta stadium delas i sin tur in i två understadier, det preoperationella, 2-7 år, och det konkretoperationella, 7-11 år. Det preoperationella stadiet innebär att man leker olika slags symbollekar där ett ting kan vara något annat i leken än i verkligheten. Rollekarna under detta stadium blir efterhand mer strukturerade och innehåller fler och fler regler. I det konkretoperationella stadiet får regellekar med större antal deltagare en allt större betydelse. Lekar med många regler och många deltagare innebär att barnet måste inse att alla barn har ett eget ”jag”, en egen vilja, barnet måste därmed lära sig att anpassa sig till andra människor. (Piaget, 1976)

Vygotskij ansåg att leken är en social process snarare än ett redskap för den individuella utvecklingen jämfört med Piaget. Vygotskij menade också att barns lekar inte kan vara drivna av lusten av att leka eftersom barn ofta leker olika tävlingslekar, där bara en kan vinna. Barns lek är istället avsedd för att lösa konflikten mellan barns önskemål och deras verklighet. Vidare ansåg Vygotskij att alla lekar har regler genom att det finns lekregler som bestämmer hur en viss typ av lek ska gå till. Han ansåg också att alla lekar gestaltar livssituationer på ett eller annat sätt och att grunden för allt avancerat tänkande börjar i barnets lek. Genom att tanken och objekten skiljs i leken så att ett objekt kan föreställa något annat än det är i verkligheten kan en pinne bli en häst. Detta är avancerat tänkande, ett tänkande som kräver att barnet känner till vissa saker om hästar, ryttare och andra för leken viktiga saker. Från barnets tidigare erfarenheter skapar det regler för hur en hästlek ska gå till. I leken klarar barn av fler och mer komplicerade regel än i verkligheten. Leken fungerar som en potentiell utvecklingszon där barnet ges möjlighet att prova färdigheter som det egentligen inte har. På så sätt kan barnet få vara starkare, klokare och mer moget än det är. (Vygotskij, 1981)

Winnicott menade att när människan leker befinner den sig i ett tredje rum – ett lekområde. Detta rum är ett mentalt område som skapas genom samspelet mellan de tankar och känslor som finns i människan och de händelser och saker som finns i omgivningen. Varje enskild individ har sitt eget tredje rum. Barn som leker blir så uppslukad av sin lek att de skärmar av yttervärlden, eftersom barnen befinner sig i sitt tredje rum. För barnen blir leken väldigt spännande eftersom gränsen mellan verkligheten och det tredje rummet är väldigt svårt att uppfatta för barnen. Efter hand som barnen mognar finner de nöje i att deras lekområde sammanfaller med andras – det lär sig leka tillsammans med andra. (Winnicot, 1981)

Knutsdotter Olofsson anser att barn lär sig genom lek. Leken är ett redskap för att tillgodogöra sig olika kunskaper men också bearbeta upplevelser och träna kreativitet och fantasin. Två krav för att leken ska fungera är trygghet och möjligheten till att leka ostört. Genom leken, speciellt rolleken, lär sig barnet att kommunicera och socialisera med andra. (Olofsson, 1987)

2.6. Styrdokument

Fritidshemmets verksamhet regleras genom flera olika styrdokument. Lpo 94 (Skolverket, 2002) är ett övergripande styrdokument för både grundskola, förskoleklass och fritidshem som anger verksamhetens *mål att uppnå* och *mål att sträva mot*. *Allmänna råd för fritidshemmet* (Utbildningsdepartementet, 1998) innehåller riktlinjer för fritidshemmets verksamhet. Eftersom fritidshemmet inte har några riktlinjer ifråga om utomhusaktiviteter redovisas här även de delar ur Kursplaner för grundskolan (Skolverket, 2000c) som anger de mål som ska uppnås i idrott och hälsa. Till denna kursplan finns det även ett kommentarmaterial (Skolverket 2000b) som också delvis redovisas.

Enligt Lpo 94 ska skolan sträva efter att ge förutsättningar för att alla elever lär sig att ta hand om och respektera miljön, både lokalt och globalt. Skolan ska även ge förutsättningar för att alla elever känner till grundläggande ekologi och vilka förutsättningar som krävs för en god miljö. Ytterligare ett mål är att ge eleverna grundläggande kunskap för en god hälsa samt den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön (Skolverket, 2002). Dessutom anger styrdokumentet (Skolverket, 2002; Utbildningsdepartementet, 1998) att föräldrar ska ha möjlighet till medinflytande i både skola och fritidshem och att de tillsammans med

pedagogerna ska utforma och skapa en verksamhet som är anpassad till de enskilda barnens behov.

I kursplanen för idrott och hälsa står det att barnen ska lära sig hur de kan bedriva idrott och friluftsliv, samt att de ska få förståelse för vilka effekter idrott och friluftsliv har för den egna hälsan och välbefinnandet (Skolverket, 2000c). Ämnet ska ge barnen både fysiskt, psykiskt och socialt perspektiv på effekterna av att idrotta och att bedriva friluftsliv och ska även innefatta fritidsaktiviteternas betydelse. För att få ett brett utbud av aktiviteter bör undervisningen ske i samverkan med olika föreningar och organisationer utanför skolan (Skolverket, 2000b).

Genom friluftsverksamhet och andra upplevelser i naturen, får skolbarnen kunskaper, erfarenheter och upplevelser, vilket kan väcka barnens intresse och engagemang för miljöfrågor, natur och friluftsliv på fritiden (Skolverket, 2000b; 2000c). Innan barnen går ut femte skolåret ska de känna till innebörden av allemansrätten och fått lära sig hur de ska kunna hitta i sin närmiljö. Detta kan vara viktigt i ett land, som Sverige, som har starka traditioner när det gäller att vistas i naturen. Skolan ska sträva mot att barnen får lära sig hur de ska agera vid olika nödsituationer. Ämnet idrott och hälsa ska utveckla barnens rörelseförmåga och inspirera barnen till att utveckla sina känslor, sin fantasi och gemenskap samtidigt som de ska utveckla förmågan att leka och idrotta, själva och med andra. (Skolverket, 2000c).

3. Metod

I kapitlet presenteras uppsatsens problemprecisering, metodval för undersökningen, intervjuernas genomförande samt de etiska övervägandena.

3.1. Problemprecisering

Med utgångspunkt från det valda problemområdet undersöks i vilken utsträckning utevistelse bedrivs på fyra fritidshem, samt vilket syfte den har och vilka faktorer som påverkar den.

- Hur mycket tid per dag, i genomsnitt, tillbringas barnen utomhus på fritids?
- Vilket syfte har utevistelsen?
- Vad avgör mängden utevistelse på fritids?
- Vilka förutsättningar finns för arbete med utevistelse?

3.2. Metodval

För att få reda på fritidspersonalens pedagogiska tankar kring utevistelse valde vi att göra intervjuer. Efter övervägande av olika intervjumetoder valde vi att använda halvstrukturerad intervju eftersom det då går att ställa följdfrågor (Lantz, 1993).

3.3. Urval och förberedelser

Undersökningen genomfördes i en medelstor kommun i södra Sverige. Cheferna för kommunens tio skolområden kontaktades via e-post (bilaga 1). De ombads att rekommendera en fritidspedagog som kunde medverka i undersökningen. Detta tillvägagångssätt valdes av två anledningar. Dels för att få så opartiskt val av fritidshem/pedagog som möjligt och dels för att cheferna skulle få information om undersökningen. Tyvärr blev inte genvägen som vi hade hoppats på. Endast i två fall fick vi namn på fritidspedagoger som kunde medverka. Dessa kom från rektorer som fått e-postmeddelandet vidarebefordrat till sig. I två fall fick vi rekommendation att vända oss direkt till enskild rektor, i övrigt fick vi inga svar. Denna

felbedömning från vår sida ledde till att vi själva fick ta kontakt med rektorer för att kunna genomföra undersökningen.

Som nästa steg i förberedelserna tog vi kontakt med pedagogen och bestämde tid och plats för intervjun. Tanken var att pedagogen skulle få information om intervjun genom ett följebrev (bilaga 2) till de förberedande frågorna (bilaga 3), vilka var samma som senare användes vid intervjun. Frågorna och brevet skulle skickas som e-post till de som skulle medverka. Dessa frågor var även bifogade i e-postmeddelandet till cheferna. Av olika skäl, bland annat på grund av problem med e-postprogram, kunde inte alla pedagoger förbereda sig på önskvärt sätt. Skälet till att skicka förberedande frågor var att den som blev intervjuad skulle få möjlighet att diskutera frågorna med sitt arbetslag. Syftet med undersökningen var att ta reda på vad hela arbetslaget hade för tankar kring utevistelse.

3.4. Genomförande

Under framtagandet av intervjufrågorna har det fortlöpande skett justeringar genom att pedagoger som inte deltagit i undersökningen har fått läsa frågorna och ge synpunkter på dem. Innan den första intervjun gjordes genomfördes en pilotintervju för att ta reda på om intervjufrågorna var utformade på ett bra sätt och för att få en uppfattning om tidsåtgång. Denna pilotintervju visade att frågorna var bra men att de behövdes kompletteras med ytterligare två som utgör de två sista i den slutgiltiga versionen (bilaga 3). Alla intervjuer spelades in både digitalt med dator och analogt med bandspelare för att säkerställa kvaliteten på materialet. Under intervjuerna skrevs det även stödanteckningar. I samband med intervjuerna gjordes oplanerade iakttagelser av skolgårdarna. Dessa iakttagelser blev under materialbearbetningen en viktig källa till de olika fritidshemmens förutsättningar för utevistelse. Efter insamlandet av data transkriberades intervjuerna och därefter gjordes en resultatsammanställning. Intervjuerna bearbetades för att sedan analyseras. I efterhand kontaktades några av pedagogerna för att förtydliga och komplettera enstaka uppgifter.

Alla som har deltagit i undersökningen har fått veta i vilket syfte de har medverkat, samt haft möjlighet att avbryta sin medverkan när som helst under arbetets gång. I uppsatsen framgår inte enskilda personers namn eller annan identifieringsbar fakta om person eller arbetsplats. Informationen som framkommit i undersökningen har inte och kommer inte att användas till något annat ändamål än denna undersökning. (jmf. Vetenskapsrådet, 2002)

3.5. Metodkritik

I samband med att kontakten togs med chefer och rektorer kan det ha uppstått en, för oss ofrivillig, selektering av fritidshem och pedagoger. Detta kan betyda att chefer och rektorer medvetet har valt de fritidshem eller pedagoger som bäst överrensstämmer med undersökningens syfte. Likaså kan den intervjuade pedagogen ge ett sken av att verksamheten är bättre eller mer omfattande än den faktiskt är. Frågorna som rörde arbetslaget blev i vissa fall ofullständigt besvarade på grund av att pedagogerna inte hade haft möjlighet att diskutera intervjufrågorna med arbetslagen i förväg. I övrigt kan pedagogerna ha svarat på frågorna på ett sådant sätt att svaren har tolkats felaktigt eller så kan frågan var ställd på ett sådant sätt att den har feltolkats. Pedagogerna fick i efterhand möjlighet att läsa igenom ett utkast av resultatet från deras intervju. De fick då möjlighet att göra kompletteringar och ändringar ifall svar hade feltolkats. Detta påverkade inte resultatet av undersökningen, dock ledde det till vissa justeringar av texten som publicerats med anledning av att den var lätt att misstolka.

Fritidshemmens lokala mål har endast i ett fall funnits tillgänglig för oss. I ett annat fall fick vi ta del av målen för det föregående läsåret och i ett tredje var de under revidering och fanns inte tillgängliga. I det sista fallet visste inte pedagogen om det fanns något speciellt nerskrivet, vi fick där istället muntligt ta del av ett arbetsmaterial till en kommande profilering.

4. Resultatredovisning

I detta kapitel redovisas resultat från intervjuerna tillsammans med de iakttagelser av skolgårdarna som gjordes i samband med intervjuerna. De delar av de lokala målen som rör lek och utevistelse redovisas också.

4.1. Fritidshem A

På fritidshem A ses barnen i ett heldagsperspektiv där skolans och fritidshemmets verksamheter kompletterar varandra. Fritidspedagogen arbetar med två andra pedagoger och tillsammans ansvarar de för barnen på två fritidshem. Fritidspedagogens roll är att ge barnen en stimulerande och händelserik dag i både skola och fritidshem. Det är också fritidspedagogen som har den naturliga föräldrakontakten i samband med att barnen kommer och går hem.

Fritidshem A arbetar utifrån att barn lär genom lek och att leken är ett behov hos barn som måste tillgodoses varje dag. Den fria leken prioriteras och varje dag har barnen ca 45 minuters utevistelse efter att de har ätit mellanmål. På alla lov åker de iväg minst en dag och under två och en halv vecka på sommarlovet är de vid en sjö på ett slags dagkollo som skolans fritids anordnar. De flesta platser utanför skolan som utnyttjas är naturmiljöer som oftast ligger inom gångavstånd. De besöker samma platser en eller flera gånger varje år för att barnen ska känna igen sig och då leker barnen ofta samma lekar som de gjorde vid de tidigare besöken.

Skolgården är stor med ytor av varierande typ. Det finns mycket träd och buskar där barnen gärna leker. Det finns slänter och gräsytor, asfaltsplan, pingisbord och sandlådor. Den enda platsen på skolgården som barnen inte får vara på är bakom idrottshallen eftersom den ligger avsides. Fritidspedagogen tycker att barnen använder gården på ett pedagogiskt sätt och utnyttjar dess möjligheter. På fritidshem A finns det inga förbjudna lekar så länge barnen klara av den friheten, men om barnen inte gör det kan det bli ett tillfälligt förbud att till exempel leka med pinnar. Pojkar och flickor leker olika. Pojkarna spelar mycket boll och leker lekar där de är fysiskt aktiva. Flickorna hoppar gärna hopprep eller leker hästlekar där de kan pyssla med och sköta om "hästarna".

Barnen är mycket aktiva och leker mycket när de är ute. Pedagogens roll är att finnas till hands och att kunna starta upp lekar när det behövs. Att barnen leker av sig själva ses som ett bevis på att pedagogerna har lyckats. Fritidspedagogen anser att det är viktigt att vara ute mycket i friska luften och röra på sig och att barnen behöver leka av sig så att de blir lugnare och kan koncentrera sig när de är inne. Fritidspedagogen hade gärna varit ute ännu mer, men barnens önskemål om att få vara inne respekteras. Att vara ute mycket ses som positivt och det är ett naturligt inslag i verksamheten. På skolan har man som mål att beakta hälsan hos barnen och personalen. För fritids betyder detta att mellanmålet har blivit nyttigare och under skoltid har barnen bland annat avslappning, mycket rörelse och naturutfärder.

4.2. Fritidshem B

På fritidshem B arbetar tre fritidspedagoger och två förskollärare växelvis, så att det alltid är tre personer som arbetar samtidigt. För att barnen ska känna extra trygghet är det samma personer som arbetar hela eftermiddagen. Stor vikt läggs på att barnen just ska känna trygghet men även att de ska kunna fungera bra socialt. Leken ses som en viktig källa till kunskap men fungerar även som en social stimulans. Den intervjuade pedagogen ser som sin uppgift att få fritidshemsverksamheten att fungera och att det är fritidshemmets uppgift att skapa en god lekmiljö och att hjälpa barnen att hitta kamrater. Arbetslaget anser att lek och lärande är starkt knutna till varandra.

Att täcka barnens rörelsebehov ser arbetslaget som fritids huvuduppgift. För att göra detta är de ute 30 minuter varje dag direkt efter skolans slut fram till mellanmålet. Efter mellanmålet är de som regel ute i ytterligare en timme. Under loven har barnen mer utevistelse, särskilt under sommarlovet eftersom fritidshemmet ligger nära ett friluftsbad. Fritidshem B stannar ofta kvar på skolgården för att det är en trygg och säker miljö.

På fritidshem B tillåts de flesta typer av lekar så länge det inte finns risk att någon kan skada sig. Pedagogerna vill kunna ha uppsikt över barnen eftersom de inte alltid känner till sin egen förmåga. Av den anledningen får barnen inte leka nära vägen eller bakom skolbyggnaderna. Skolgården har stora öppna ytor men även mer avskilda vrår. Det finns klätterställningar och

backar som barnen gärna leker i. På skolgården finns det även ett trädgårdsland som barnen tycker om att hjälpa till med. Genom att barnen hjälper till med trädgårdslandet får de följa naturens växlingar. På skolan finns det en skolgårdsgrupp som jobbar med att förbättra skolgården och ta till vara på dess möjligheter. För fritidspedagogerna på fritidshem B är det viktigt med en bra utemiljö.

Barnen har ett stort rörelsebehov och är aktiva. När de är ute gräver de i trädgårdslandet, räfsar löv på hösten och klättrar i klätterställningarna. Pojkarna rör sig och vågar mer än flickorna som föredrar lugna lekar. När pojkarna och flickorna leker tillsammans är det lätt att pojkarna blir hårdhänta, vilket flickorna inte tolererar. Pedagogernas roll är att se till att barnen fungerar i sin lek. Pedagogerna hjälper även barnen att starta upp lekar. Barnen leker ofta på samma ställen under fritidsvistelsen som de har gjort tidigare under dagen för att de känner sig trygga där. Den intervjuade pedagogen betonar att i en grupp med många sex- och sjuåringar är det viktigt att det finns tillräckligt med personal i gruppen så att barnen får den omsorg de behöver. Vidare säger pedagogen att det är viktigt med tillräckligt med personal i en stor barngrupp.

4.3. Fritidshem C

På fritidshem C jobbar en fritidspedagog, en förskollärare och en person som arbetar som assistent i skolan. Fritidspedagogen har huvudansvaret för den planerade verksamheten. På fritidshemmet finns det en del barn som av sociala eller språkliga skäl är placerade i verksamheten. Fritidspedagogen betonar barnens behov av rekreation och social samvaro. Eftersom rörelsebehovet inte kan tillgodoses inomhus är de ute mycket. Varje dag är barnen ute ungefär en timme efter mellanmålet. Ibland har barnen behov av att vara ute redan när de kommer till fritids och i sådana fall är de ute då istället. Under loven är fritidshem C ute varje dag, de ordnar olika aktiviteter för barnen på skolgården och de försöker även åka iväg på utflykt med buss.

Alla pedagogerna på fritidshem C anser att det är viktigt med lek, och att lek och lärande hänger ihop. Barnen är väldigt aktiva när de är ute och pedagogerna anser att barnen behöver den fria leken och att få möjlighet att använda sin fantasi. På gården finns ett ombyggt förråd

som används som lekstuga och kiosk. De har även gjort en bensinstation och vägskyltar. Det finns olika sorters bollplaner, en rörelsebana, olika klätterställningar och bollplank på skolgården samt mycket material som kan plockas fram. Pojkarna håller på med bollsporter medan flickorna leker i buskarna. Cyklarna som finns används mest av de barn som just börjat på fritids. De lekar som barnen inte får leka är våldslekar och den enda platsen som de inte får leka på är bakom idrottshallen. Som regel går fritids iväg till en lekplats, en park eller det anlagda skogsområdet i närheten en dag i veckan. Det finns flera anledningar till valet av plats. Dels kan man av praktiska skäl inte åka iväg med buss eller gå för långt från fritids eftersom man måste vara hemma vid en viss tid, dels att barnen tycker att det är roligt att vara på de platserna som fritids går till. En annan anledning till att man går iväg är att barnen ska vistas i andra miljöer än skolgården och att barnen ska lära känna platser de kanske inte skulle gå till annars.

Eftersom fritidshemmet ligger mitt i stan är det mycket trafik och okända människor som rör sig på och runt skolgården. Detta gör att barnen inte får vara ute själva. Skolgården slits också mycket eftersom den utnyttjas på kvällar och helger. På skolan finns en grupp som ständigt arbetar med att utveckla skolgårdsmiljön och skapa flera lekmiljöer på skolgården.

Personalen anser att barnen mår bra av att röra på sig mycket och när de har varit ute är de lugnare och har lättare att koncentrera sig. Fritidspersonalen anser att utevistelsen är viktigt och rörelse ingår i de lokala målen, som vid intervjutillfället var under revidering och därför inte var tillgängliga annat än i muntlig form.

4.4. Fritidshem D

På fritidshem D arbetar en grundskollärare och en förskollärare. Att ge barnen en stimulerande fritid ser den intervjuade läraren som sin och fritidshemmets viktigaste uppgift. Eftersom båda två är intresserade av idrott ser de utevistelsen som ett naturligt inslag i verksamheten. Läraren betonar också att utevistelsen minskar risken för infektioner och att barnen lättare kan koncentrera sig när de kommer in efteråt.

Ett av skolans lokala verksamhetsmål är friskvård och för det spår som fritidshem D ingår i så har man som mål att ”förstärka positiva attityder och värderingar kring livsstilsvanor inom kost, motion och avslappning/vila.”. För att nå detta mål ska barnen få en stunds rörelse varje dag och varannan vecka introduceras en ny utelek som leks tillsammans med de andra fritidshemmen på skolan. Dessa lekar är tänkta att inspirera barnen till att leka dem senare. Läraren påpekar att barnen gärna vill ha någon vuxen med i leken, att det gör att leken inte dör ut och att barnen känner sig trygga. Att som vuxen vara aktiv i barnens lek är annars något som varierar mellan olika pedagoger på skolan, läraren tycker att det i första hand är skillnad mellan de äldre och de yngre. De yngre pedagogerna har oftare en mer aktiv roll i leken än de äldre.

För att undvika att skolans/fritids saker blir förstörda på kvällar och helger måste de förvaras inne. Detta gör att de måste plocka ut och in lekmaterielen och då menar läraren att det finns en risk att barnen glömmer bort vad det finns att välja mellan. Läraren ser leken som lärande hos de minsta barnen och säger att det inte finns någon i arbetslaget som har gått någon speciell utbildning som rör idrott, lek eller utevistelse. Den kunskapen har läraren själv skaffat sig genom eget intresse och att ta till sig av andras erfarenheter och arbetssätt.

Fritidshem D är ute en timme mellan att skolan slutar och att de äter mellanmål, sedan är det fritt för barnen att välja om de vill vara ute mer. På loven blir det automatiskt mer utevistelse eftersom barnen är på fritids hela dagen. På sommaren och när det är snö vill barnen ofta vara ute mer. Läraren ser utevistelsen som enbart positiv och anser att de är ute lagom mycket.

Förutom de aktiviteter som erbjuds på skolgården brukar fritidshem D även gå iväg till olika platser som finns i närheten. Skolgården är en trygg miljö för barnen där de känner sina gränser. Det anlagda skogsområdet i närheten erbjuder andra möjligheter med sin naturmiljö och eftersom barnen är där ofta känner de sig trygga där också. På vintern brukar de gå till en pulkabacke i ett bostadsområde i närheten. Fritids utnyttjar även möjligheterna som finns på de olika lekplatserna i närområdet. När de går till lekplatser brukar de även ha med sig olika lekmateriel. Syftet med att gå till olika lekplatser är även att visa barnen de platser som finns i deras egen närmiljö.

Det finns inga direkt förbjudna lekar eller platser på fritidshem D förutom att barnen inte får springa runt med pinnar, annars får de gärna leka med dem. Barnen får inte heller klättra i träden, istället finns det klätterträd som ligger ner. Skolgården består av en stor asfaltsyta där det finns uppritat planer för olika spel och lekar till exempel curling och hage. Här finns även en nybyggd bandyplan, flera sandlådor, olika lekredskap bland annat en stor båt, klätterställningar och gungor. Dessutom finns det cyklar som är väldigt populära. På skolgården finns även en stor fotbollsplan och mycket buskar.

Läraren säger att flickor och pojkar leker olika. Pojkarna ligger mycket på knä när de leker, de gräver och bygger, medan flickorna hellre leker plätt, gungar eller spelar bandy. Läraren betonar att det är viktigt att de aktiviteter som erbjuds på fritids ska vara frivilliga för barnen. För att inte glömma de barn som går hem tidigt brukar de låta dessa få vara inne någon dag i veckan så att de också får möjlighet att leka och skapa inne. Skolan och fritids ses som en helhet.

5. Analys och diskussion

Intervjusvaren analyseras, diskuteras och kopplas ihop med de olika teorierna som presenterades i 2. När de olika fritidshemmen anges inom parentes används endast stora A, B, C och D. Eftersom intervjupersonerna är tre fritidspedagoger och en lärare används benämningen pedagog för samtliga fyra.

5.1. Verksamhetens grund

Fritidshemmets verksamhet är reglerad genom olika styrdokument, både nationella och lokala. Ett av målen i Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 1998) är att skolan ska sträva efter att alla barn ska lära sig att ta hand om och respektera naturen. Detta mål gäller hela skoldagen inklusive fritids. Genom att vara ute mycket på fritids lär barnen sig att tycka om naturen och värnar därmed automatiskt mer om den. Eftersom fritids ska komplettera skolan anser vi inte att fritids ska ge de grundläggande färdigheterna, utan istället ge en annan bild av miljö och natur. Ett annat mål, i Lpo 94, är att skolan ska ge eleverna en grundläggande förståelse för den egna livsstilens betydelse för både hälsa och miljö (a.a.). Om barnen får en relation till natur och miljö får de möjligen den grundläggande förståelsen för samspelet mellan människa – miljö och människa – natur. En av pedagogerna (D) påpekar vikten av att alla aktiviteter på fritidshemmet ska vara frivilliga för barnen att delta i. Genom att pedagogerna erbjuder barnen roliga och stimulerande utomhusaktiviteter lockas barnen att delta i dem.

Hälsa och/eller daglig rörelse ingår i de fyra fritidshemmens egna mål och pedagogerna i undersökningen ansåg att utevistelsen på fritids var viktig och utgjorde en stor del av verksamheten. Därför tycker vi att det är anmärkningsvärt att det inte finns några nationella riktlinjer för vare sig hur mycket utevistelse fritidshemmen ska ha eller vad den ska innehålla. Ännu mer anmärkningsvärt är det när man tar i beaktande att forskningen pekar på att man mår bra av att vara utomhus. Genom utevistelse stärks immunförsvaret, koncentrationsförmågan höjs, muskelmassan ökar och man blir vänligare inställd till sina medmänniskor (Grahn, 1991; 1997). Dessutom visar en kvalitetsundersökning, om fritidshems verksamhet, att föräldrarna vill att deras barn ska få mer utevistelse, förbättrade skolgårdar och att pedagogerna ska vara mer aktiva under utevistelsen (Skolverket, 2000a). Eftersom fritidshemmets styrdokument inte ger några riktlinjer för utevistelsen får

fritidspersonalen vända sig till andra dokument. Ett sådant dokument är kursplanerna för grundskolan (Skolverket, 2000c) med tillhörande kommentarer (Skolverket, 2000b) och då i första hand kursplanen för idrott och hälsa. Dessa gäller egentligen inte för fritidshemmet utan enbart för skolan men får i brist på annat fungera som riktlinje för fritidshemmets utevistelse. Fritidshemmet ska ju komplettera skolans verksamhet utan att hjälpa skolan att uppfylla de nationella målen (Skolverket, 2002). Pedagogerna på fritidshemmen anser att fritidshemmets viktigaste uppgifter är att täcka barnens behov av rörelse och trygghet, men nämner även behovet av rekreation och den sociala samvaron vilket till viss del ingår i de enskilda fritidshemmens mål.

5.2. Leken

Genom intervjuerna har det framgått att alla de medverkande pedagogerna anser att lek och lärande hör ihop. Däremot framgår det inte på vilket sätt de anser att lek och lärande hör ihop.

Följande frågor har tagits i beaktande vid analys och diskussion:

- Tänker pedagogerna på vad barnen egentligen lär sig av att leka på skolgårdens olika platser?
- Tänker de enbart på den organiserade leken och hur barnen lär genom ett lekfullt lärande?
- Tänker de på vad barnen lär sig i den fria leken?
- Tar alla barnen del av skolgårdens olika pedagogiska möjligheter? Är det så att samma killar alltid spelar boll och samma tjejer alltid leker samma hästlek?
- Finns det en spontan variation i barnens lekar som ger dem en pedagogisk helhet?

Att pojkar och flickor leker på olika sätt är alla pedagogerna överens om. Tre av pedagogerna säger att pojkarna är mer fysiskt aktiva än flickorna när de leker, vilket stämmer överens med Mårtensson (1993). Den fjärde pedagogen (D) ger en bild av att flickorna är de som är mest fysiskt aktiva. På detta fritidshem är många av pedagogerna med i barnens lekar vilket leder till att få konflikter uppstår mellan barnen. På ett av de andra fritidshemmen (B) upplever pedagogen att det lätt blir konflikter när pojkar och flickor leker tillsammans. Pojkarna blir då lätt för hårdhänta vilket flickorna inte accepterar. Eventuellt hade fritidshemmet kommit ifrån en del av konflikterna genom att pedagogerna hade tagit en aktivare roll i barnens lek. Det kan vara så att barnen på fritidshem B tränas på en skolgård som kanske inte har så många små vrår för avskildhet och olika rum för lekar med få deltagare som hade behövts. På

skolan är de medvetna om att utemiljön bör förbättras och det finns en arbetsgrupp som arbetar med det.

Hur mycket pedagogerna deltar i barnens lek är något som varierar mellan de olika fritidshemmen. En av pedagogerna (D) betonar att leken blir mer varaktig om det finns en vuxen med, en annan pedagog (A) anser att det viktigaste är att finnas tillgänglig för alla barnen och ser barn som leker av sig själva som något positivt. Samma pedagog lägger stor vikt vid den fria leken och att det är viktigt att inte styra barnen för mycket när de leker. På fritidshem B ser pedagogen det som sin uppgift att hjälpa barnen att hitta lekkamrater och att skapa en bra lek miljö som även ska fungera som en social stimulans. Enligt Winnicott (1981) krävs det att barnens lekområden, åtminstone till viss del, sammanfaller med varandra för att barnen ska kunna leka tillsammans. Barn som leker är så inne i leken att de skärmar av yttervärlden, de befinner sig i det som Winnicott kallar "det tredje rummet". När barnens egna lekområden sammanfaller i ett gemensamt tredje rum fungerar leken. Om det kommer ett barn till som vill vara med gäller det att även detta barnets lekområde sammanfaller med de övrigas för att samma lek ska kunna fortsätta. Om lekområdena däremot skiljer sig åt uppstår det istället konflikter och leken kan inte fortsätta på samma sätt som förut. När pedagogerna på fritidshem D är med och leker med barnen måste alltså allas, både barnens och pedagogernas, lekområde sammanfalla för att leken ska fungera. Pedagogen på fritidshem D säger i intervjun att barnen slutar leka efter en stund om pedagogen lämnar leken. En fråga man då kan ställa sig är om pedagogen blir den som osjälviskt upprätthåller lekens gemensamma lekområde eller om pedagogens lekområde verkligen sammanfaller med barnens. En annan fråga är om det istället är lekens regler som pedagogen upprätthåller. Enligt Vygotskij (1981) har alla lekar regler, inte bara de lekar som har tydligt uttalade regler. Möjligen är det så att Vygotskijs regler och Winnicotts tredje rum är samma sak, eller åtminstone nära knutna till varandra. Om alla lekar har regler och/eller ett gemensamt tredje rum, oavsett om det är lekar för många barn eller för några få, krävs det att alla deltagare vet vad som gäller för att leken ska bli rolig och konfliktfri.

Konflikter uppstår när de egna önskemålen inte kan uppfyllas. Vi tror att det är viktigt att barnen lär sig att respektera och även anpassa sig efter andras behov för att leken ska fungera. Piaget (1976) framhåller att alla barn har ett eget "jag", och för att klara av att leka lekar med andra barn måste de inse att även de andra barnen har en egen vilja och egna behov. Genom

att ha organiserade lekar där pedagogerna är med får barnen leka relativt konfliktfritt (D). Eftersom leken är en social process fungerar den som en social träning.

Enligt Vygotskij lär sig barnen genom de konflikter som uppstår (Vygotskij, 1981). Genom konflikter i leken borde barnen därför lära sig att ta hänsyn till de andra barnens ”jag”. Även Knutsdotter Olofsson framhåller att leken fungerar som social träning och hjälper barnen att kommunicera med andra (Olofsson, 1987.). Knutsdotter Olofsson (a.a.) påpekar att både trygghet och möjlighet till att leka ostört är två krav för att leken ska fungera. Pedagogerna på fritidshemmen talar om trygghet som en aspekt när det gäller valet av plats för utevistelsen. På fritidshem B betonar pedagogen även vikten av att det ska vara tryggt att leka på skolgården. Genom att skapa flera mer eller mindre avgränsade rum på skolgården har barnen på fritidshem C stor möjlighet till just ostörd lek.

5.3. Utemiljön

Enligt Paget och Åkerblom (2003) är det viktigt med en skolgård som är pedagogisk. Den pedagogiska aspekten får dock inte ta överhand så att det inte finns möjlighet för barnens fria kreativitet på skolgården. Denna balans verkar man ha funnit på fritidshem A där pedagogen anser att barnen leker bra själva. På fritidshemmet arbetar man inte aktivt med att förbättra skolgården, kanske för att den är så variationsrik i sig själv. På fritidshem C satsar man hela tiden på att göra utemiljön variationsrik och att skapa olika rum på skolgården och på så sätt har skolgården blivit mer varierad. Enligt Lindholm (1995) är leken och platsen starkt knutna till varandra och det går inte att leka exakt samma lek någon annanstans. Genom att man skapar många små rum på skolgården blir konkurrensen om varje enskilt rum inte lika stor som på en skolgård med färre rum. En av pedagogerna (A) anser att barnen själva använder skolgården på ett pedagogiskt sätt. En annan (D) menar att det är pedagogerna som hjälper barnen att använda skolgården på ett pedagogiskt sätt genom att starta olika aktiviteter.

Utseendet på de fyra fritidshemmens skolgårdar varierar. Alla har en varierande miljö med många olika lekmöjligheter. Gemensamt för alla är att de har både buskar och träd, asfaltsytor och stora gräs- eller grusplaner. Två av fritidshemmen (C och D) har problem med skadegörelse på kvällar och helger och har därför mycket materiel som måste plockas ut när det ska användas. Alla fritidshemmen har naturmiljöer och/eller lekplatser inom gångavstånd, genom intervjun framgår det dock inte om fritidshem B utnyttjar denna möjlighet i någon

större utsträckning. Två av fritidshemmen (C och D) har skapat stor variation genom att förändra och i viss mån bygga om skolgården, ett arbete som ständigt pågår. Ett tredje fritidshem (B) har påbörjat arbetet med att förbättra skolgården men har inte kommit lika långt som de andra två. Det fjärde fritidshemmet (A) har, som tidigare nämnts, en stor naturlig variation på skolgården och har därför inte samma behov av att arbeta lika mycket med att förbättra gården som de andra har. Fritidshem B skiljer sig från de andra genom att det har ett trädgårdsland där barnen gärna hjälper till. Enligt Åkerblom (2005) kan skolträdgårdar, och då rimligtvis även trädgårdsland, erbjuda barnen andra typer av lekar och möjligheter och bli ett bra komplement till den övriga skolgården, förutsatt att barnen kan anpassa leken efter trädgårdens förutsättningar. I arbetet kring trädgårdslandet (B) har pedagogen en aktiv roll vilket bidrar till att det fungerar så bra och att barnen tycker det är roligt att hjälpa till. Även om det finns mycket lekredskap på skolgården så finns risken att fantasin försvinner eftersom lekredskapen är till för ett förutbestämt ändamål (Ellneby, 1999). Pedagogen på fritidshem B säger att barnen ofta väljer att leka samma lekar på samma plats, enligt pedagogen är det för att barnen då känner sig trygga. Ellneby (a.a.) påpekar att skolgårdarna ofta är fantasilösa och begränsade inte bara genom sin storlek utan även genom de färdiga lekredskapen. På en skolgård med stor variation däremot kan barnen mycket väl leka olika lekar på olika ställen, barnen skapar själva de lekredskap som behövs för just den leken på den platsen (a.a.).

5.4. Lärande genom fysisk aktivitet

De intervjuade pedagogerna anser alla att lek och lärande hör ihop. De använder det lekfulla lärandet som metod framförallt i arbetet med de yngre barnen. Maltén (2002) hävdar att inläringen underlättas av fysisk aktivitet. I det traditionella lärandet, där det är färdig information som ska läras in, är det ofta som saker lärs in för stunden, så kallad ytinläring. För att komma åt djupinläringen, långsiktig kunskap, krävs det att informationen bearbetas av den som ska lära sig. Ett barn kan inte lära sig cykla genom att få berättat för sig hur det går till och genom att se på när andra gör det. Barnet måste själv få prova för att kunskapen ska bli barnets egen. Fysisk aktivitet under inlärningsprocessen handlar inte bara om att hoppa, springa och cykla. Det handlar även om att använda sig av mindre ansträngande aktiviteter så som att använda olika laborativa material.

När man är fysiskt aktiv ökar energiflödet i kroppen vilket leder till att hjärnan jobbar bättre. När hjärnan jobbar bättre blir det lättare att koncentrera sig. Under den fysiska aktiviteten

sätts även de känslor och värderingar igång som behövs för att kunskapen ska bli till faktiskt lärande. (Maltén, 2002) Genom att barnen tar till sig kunskapen och sedan omvandlar den till sin egen, blir kunskapen en del av ett livslångt lärande. Fritids roll blir att hjälpa barnen att själv klara av detta kunskapsskapande. Detta sker genom att det skapas en stimulerande fysisk och emotionell miljö där barnen kan känna trygghet, kan vara aktiva och kan få möjligheter till att utöka sina erfarenheter.

I Learning by doing-metoden lär sig barnen genom att själva få testa och pröva, de är med andra ord fysiskt aktiva i någon form. I Learning by doing-metoden är det även viktigt att lärandet är meningsfullt och barnen förstår mening med kunskapen. Till skillnad från Learning by doing-metoden utgår problembaserat lärande (PBL) från ett problem. Genom att utgå från ett helt problem och lösa det ser barnen de olika delarna av problemet. Pedagogens uppgift är att handleda barnen i sökandet efter lösningar. (Maltén, 2002) Båda dessa sätt används i stor utsträckning både i skolan och på fritids, bland annat för att Lpo 94 delvis vilar på Learning by doing-metoden. På fritids faller det sig naturligt att använda dessa metoder eftersom verksamheten ska ge barnen en meningsfull fritid. Med meningsfull fritidsvistelse menar vi att det är viktigt att barnen känner lust och mening i sitt kunskapsinhämtande. Lusten kommer av att barnen vet vad de kan ha för nytta av att lära sig nya saker. Barnen får möjlighet att själva lösa de problem som uppstår i leken.

5.5. Fritidshemmens utevistelse

Alla de i undersökningen medverkande pedagogerna ansåg att de hade mycket eller lagom mycket utevistelse. Endast i ett fall (A) önskade pedagogen att det skulle vara mer utevistelse. I det fallet reflekterade pedagogen över att det troligen var barnens önskemål, snarare än det egna, som avgjorde mängden utevistelse. Mängden utevistelse varierar från tre kvart till en och en halv timme på de olika fritidshemmen. Under skolveckorna går tre av fritidshemmen (A, C och D) regelbundet till platser i närheten. Det kan vara till lekplatser eller till andra, för barnen bekanta, områden i närområdet. Genom att vistas ofta på samma plats blir barnen trygga, vilket betonades av två av pedagogerna (B och D). Det gäller på skolgården och andra platser. De andra två pedagogerna berättar att de ofta återkommer till samma platser eftersom barnen trivs där. Genom att variera valet av plats för utevistelsen främjar pedagogerna barnens motoriska utveckling, vilket även Ellneby (1999) hävdar.

Alla fritidshemmen vi besökte har mer utevistelse under loven än under skolveckorna. Genom intervjusvaren framkom det inte om detta berodde på att barnen vistas längre tid på fritids på loven eller om fritidshemmen anordnar mer utomhusaktiviteter då. En sak som däremot framkom var att det är på loven som fritidshemmen har störst möjlighet att åka iväg längre sträckor, till exempel med buss, eftersom de då har hela dagen till sitt förfogande. Under skolveckorna måste de i princip stanna på skolgården eller i dess närområde eftersom barnen går hem på olika tider under hela eftermiddagen. Av intervjun framkom det inte att fritidshem B brukar åka iväg under loven, annat än till friluftbadet under sommaren.

Samtliga intervjuade pedagoger ser utevistelsen som en positiv och viktig del av fritidshemmets verksamhet. Det finns dock många faktorer som påverkar mängden utevistelse på de olika fritidshemmen, allt ifrån barngruppernas storlek till utemiljön. Eftersom fritidshem C ligger mitt i stan rör det sig många människor på och omkring skolgården vilket leder till att pedagogerna inte vågar låta barnen vara ute själva. Mycket av pedagogernas tid under utevistelsen går åt till att hålla koll på vilka människor som rör sig på skolgården. Pedagogerna får därför mindre tid till att vara delaktiga i barnens lekar än vad de andra fritidshemmets pedagoger har möjlighet till. Med många sex- och sjuåringar i barngruppen behövs det mycket personal för att täcka varje enskilt barns behov av omsorg anser pedagogerna på fritidshem B. Skolgården och närmiljöns utseende påverkar utevistelsen. På fritidshem A har man en skolgård som är stor och variationsrik vilket troligen bidrar till pedagogens positiva syn på utevistelsen. Pedagogerna på fritidshem D är intresserade av idrott och att röra på sig och därför blir det naturligt att vara ute. Eftersom den intervjuade pedagogen har tagit del av forskning som visar att infektionsrisken minskar och att koncentrationsförmågan ökar av mycket utevistelse är utevistelsen prioriterad av pedagogen. Ett av skolans och fritidshemmets lokala mål är friskvård och daglig fysisk aktivitet. Det har lett till att pedagogerna regelbundet introducerar nya rörelselekar. På fritidshemmet väljer pedagogerna att låta barn som alltid går hem tidigt vara inne någon dag i veckan för att de ska få en allsidig fritidsvistelse.

5.6. Utevistelsens positiva effekter

Daglig fysisk aktivitet är något som alla fritidshemmen har i form av daglig utevistelse. På tre av fritidshemmen (A, B och D) arbetar man särskilt med rörelse och idrott eftersom det ingår i skolans hälsoprofil eller i fritidshemmets mål. Ändringsföreskriften (Skolverket, 2003) till Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 1998) ska öka den fysiska aktiviteten under hela dagen. Fritidspedagogerna kan då eventuellt känna att deras arbetssätt blir förringat eftersom barnen på fritidshemmen är ute under en stor del av vistelsetiden och då rör sig mer eller mindre automatiskt. Det positiva med ändringen är att behovet av daglig fysisk aktivitet har fått en mer framträdande roll.

Grahn (1997) påpekar i sin forskning att barn blir fysiskt starka av att vara ute mycket och att de, genom utevistelsen, får ett starkare immunförsvar och därmed mindre sjukfrånvaro. Att vara ute mycket med barnen är något som alla de intervjuade pedagogerna anser är viktigt. Tiden på utevistelsen varierar mellan trekvart till en och en halv timme en vanlig dag, det är betydligt mer utevistelse under loven. Alla pedagogerna anser att de är ute relativt mycket på sina fritidshem. I en enkätundersökning (Skolverket, 2000a) önskar föräldrar med barn på fritids, att barnen ska vara ute mer under fritidsvistelsen och att fritidshemmen ska få en bättre utemiljö. Av Skolverkets undersökning framgår det varken hur mycket utevistelse fritidshemmen har, hur utemiljön ser ut eller hur utevistelsen ter sig. På de fritidshem i Skolverkets rapport där personalen inte är aktiv i utevistelsen ses utevistelsen som ett tråkigt moment av barnen. Barnen längtar efter att få gå in och göra något roligt istället. (a.a.) En koppling mellan rapporten och fritidshem D är att pedagogens säger att leken dör ut när pedagogen lämnar leken.

Idag är det relativt vanligt att det finns barn med någon form av funktionshinder liknande AD/HD och DAMP på fritidshemmen, 5 % av barn i skolåldern har diagnostiserad AD/HD (Attention [www]). Det gör att det blir extra viktigt att vara ute på fritids så att barnen får möjlighet att träna upp sina motoriska färdigheter (Wormnæs, 2001) genom den naturliga leken. Fysisk aktivitet kan verka som en lugnande effekt på dessa barn (Hansen, 1999). Genom intervjuerna framgick det inte om det finns några barn med nämnda funktionshinder på de fritidshemmen som ingick i vår undersökning. Trots att vi inte vet exakt hur många barn som finns på varje fritidshem borde det, enligt statistiken, vara 1 av 20 barn som har AD/HD.

5.7. Slutsats

I fritidshemmets styrdokument anges inga direkta mål för utevistelse. Av de lokala mål vi har fått tillgång till nämns inte fritidshemmets verksamhet i någon större utsträckning. Fritidspersonalen verkar därför få utforma egna verksamhetsmål i de egna arbetslagen. En av de pedagoger som intervjuades hade arbetat ett par år på samma fritidshem men visste inte ifall det fanns några lokala mål som gällde fritidshemmet. Därför arbetade fritidspedagogen mycket efter sina egna erfarenheter och idéer. Detta tror vi är väldigt vanligt i största allmänhet på fritids. Som fritidspedagog får man ta till sig av det som finns i form av egna och andras erfarenheter och värderingar samt mål som egentligen i huvudsak gäller för skolan.

Om koncentrationsförmågan och inställningen till medmänniskor höjs bara av att se bilder på naturmiljöer borde resultatet då rimligtvis bli ännu bättre om man faktiskt går ut och vistas i naturen. Personligen tror vi att barn som är ute mycket blir mer harmoniska och på så sätt har lättare att klara av det sociala samspelet med andra barn. Om man genom att vara ute mycket på fritids får lugnare barn och att de dessutom blir vana att vistas i naturen borde även skolan få bättre förutsättningar för att arbeta utomhus. Att barnen ska ha mer organiserad utevistelse på fritids är något som många föräldrar önskar. Endast på ett av fritidshemmen (D) framgick det att barnen hade mycket organiserad pedagogisk uteverksamhet. I övrigt var det mest oorganiserad pedagogisk verksamhet.

5.8. Metoddiskussion

Valet att göra djupintervjuer grundades på att det troligen hade varit svårt att få reda på vad pedagogerna tänker kring utevistelsen. Vid en enkätundersökning eller observation hade detta inte framkommit lika tydligt. Dessutom hade det inte gått att ställa följdfrågor och inte heller att förtydliga frågan.

På grund av att vi gjorde intervjuer kunde vi i efterhand kontakta pedagogerna för att be dem förtydliga sina svar och i vissa fall även komplettera dem. Vi fick även en inte planerad möjlighet att stämna av vår tolkning av intervju svaren. Iakttagelser av skolgårdarna gjordes vid intervjutillfällena. Detta var inte heller en medveten tanke men som senare kom att spela stor roll då vi insåg skolgårdens betydelse för utevistelsen.

Av olika skäl fick inte alla de intervjuade pedagogerna intervjufrågorna i förväg. På så sätt kunde de inte förbereda sig inför intervjun genom att diskutera frågorna med sitt arbetslag. Trots detta blev intervjuerna lyckade och vi fick tillräckligt med information för att kunna genomföra uppsatsen.

6. Sammanfattning

I uppsatsen presenteras olika teorier om lek och lärande, perspektiv på utevistelsen samt vad det står om utevistelse i de nationella styrdokumenterna för grundskola och fritidshem. För att förstärka förståelsen hos läsaren är fritidshemmets och fritidspedagogyrkets utveckling redovisat i korta drag. Resultatet från intervjuundersökningen kopplades till relevanta delar i de nationella styrdokumenterna och för ämnet relevant forskning.

Uppsatsens syfte är att ta reda på vad fritidshemmen har för syfte med sin utevistelse, men även att ta reda på vad utevistelse består i för olika fritidshem. Intervjuer med fyra pedagoger visar att utevistelsen är en viktig del av verksamheten där barnens rörelsebehov blir tillgodosett. Utevistelsen utgör även en stor del av tiden på fritidshemmen. De fyra fritidshemmen har olika förutsättningar för utevistelse. Gemensamt är att de ändå utnyttjar de möjligheter som finns och att de ständigt hittar nya vägar till spännande och varierad utevistelse för barnen.

Referenser

- Attention, Riksförbundet för neuropsykiatriska funktionshinder, *Hur vanligt är ADHD?*, <http://www.attention-riks.se/index.php?faq> [Hämtad: 2006-01-02]
- Blom, Holger (1948), Den offentliga parken. I: Gregor Paulsson (Red.), *Trädgårdskonst – Den moderna trädgårdens och parkens form*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur Stockholm
- Calander, Finn (1999), *Från fritidens pedagog till hjälplärare. Fritidspedagogers och lärares yrkesrelation i integrerade arbetslag*. Uppsala: Uppsala University Library
- Calander, Finn (2001), *Fritidspedagogen: lärare, barnvårdare eller fritidsledare?*, Forskning i Lärares Arbete, Rapport nr 10, <http://www.ped.uu.se/utkik/Forskare/Pdf-filer/calanderfprapport.pdf> [Hämtad: 2005-12-05]
- Ellneby, Ylva (1999), *Om barn och stress och vad vi kan göra åt det*. Natur och Kultur
- Grahn, Patrik (1991), *Om parkers Betydelse*, Stad & Land 93: 1991, Alnarp: Movium
- Grahn, Patrik (1997), *Ute på dagis*, Stad & Land 145:1997, Alnarp: Movium
- Gårdsäter, Helena & Mitchell, Cajsa (1999), *Skolboken*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB
- Hansen, Niels (1999), Uppmärksamhetsstörningar. I: John R. Østergaard (Red.), *Barn som är annorlunda. Hjärnans betydelse för barnets utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Jan-Erik (1985), *Från arbetsstyga till fritidshem*. Stockholm: Liber Allmänna Förlaget
- Lantz, Annika (1993), *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur
- Lindholm, Gunilla (1995), *Skolgården – vuxnas bilder – barnets miljö*, Stad & Land 129:1995, Alnarp: Movium
- Maltén, Arne (2002), *Hjärnan och pedagogiken - ett samspel*, Lund: Studentlitteratur
- Mårtensson, Fredrika (1993), Att vara liten är att vara nära marken. I: Eva Norén-Björn (Red.), *Uteboken*, Stockholm: Liber Utbildning AB
- Olofsson, Birgitta Knutsdotter (1987), *Lek för livet*. Stockholm: HLS
- Paget, Susan & Åkerblom, Petter (2003), Från rastyta till pedagogiskt rum. I: Staffan Selander (Red.), *Kobra, nallen och majjen*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Piaget, Jean (1976), *Barnets själsliga utveckling*. Lund: Liber
- Rasmussen, Finn (Red.) (2004), *Fysisk aktivitet, matvanor, övervikt och självkänsla bland ungdomar*, Rapport 2004:1, Stockholm: Samhällsmedicin, Stockholms läns landsting & Statens folkhälsoinstitut
- Skolverket (2000a), *Finns Fritids?*, Stockholm: Liber Distribution
- Skolverket (2000b), *Grundskolan – Kommentarer till kursplaner och betygskriterier*, Stockholm: Fritzes
- Skolverket (2000c), *Grundskolan – Kursplaner och betygskriterier*, Stockholm: Fritzes
- Skolverket (2002), *Allmänna råd med kommentarer för fritidshem*, Stockholm: Liber Distribution

- Skolverket (2003), *Ändringsföreskrift SKOLFS 2003:17*,
<http://www.skolverket.se/skolfs?id=1090> [Hämtad: 2005-11-21]
- Torstenson-Ed, Tullie & Johansson, Inge (2000), *Fritidshemmet i forskning och förändring. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Liber Distribution
- Utbildningsdepartementet (1998), *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet - Lpo 94*. Stockholm: Fritzes
- Vetenskapsrådet (2002), *Forskningsetiska principer* Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vygotskij, Lev S (1981), *Psykologi och dialektik*. Stockholm: Norstedts
- Winnicott, D W (1981), *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur och Kultur
- Wormnæs, Siri (2001), AD/HD, Tourettes syndrom och dolda funktionsstörningar. I: Anne-Lise Rygvold (Red.), *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur
- Åkerblom, Petter (2005), *Lära av trädgård*. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences

Bilaga 1

Hej!

Vi är två studenter som läser på lärarutbildningen i Kristianstad. Vi har nu kommit fram till vårt examensarbete och vill gärna intervjua lite fritidspedagoger/fritidspersonal om utevistelse på fritids, eftersom det är det vårt examensarbete ska handla om.

Vi är tacksamma om Du som chef kan rekommendera ett fritidshem inom ditt område som du tror vill/kan ställa upp på en intervju. Fritidshemmet behöver inte vara ett särskilt utefritids eller liknande, utan snarare ett helt vanligt fritids. Anledningen till att vi kontaktar Dig och inte ett fritids direkt är att vi även vill informera Dig om att vi kommer att göra en intervju. Vi vill gärna genomföra intervjun inom de närmaste veckorna.

Vi ber om svar senast fredag

Vi bifogar det brev och de förberedande intervjufrågorna som vi senare kommer att skicka till den som ska bli intervjuad. Vi reserverar oss för att vi kanske kommer att ändra lite på frågorna.

Vänligen
Anna Boström och Jenny Bengtsson

Bilaga 2

Hej!

Vi är två studenter som läser lärarutbildningen 140 poäng på Högskolan Kristianstad med inriktningen Fritid och skola - i ett helhetsperspektiv. Just nu skriver vi vår C-uppsats som handlar om utevistelse på fritids. Som en del av detta arbete vill vi ta reda på målet med utevistelsen på ert fritidshem, vad ni och barnen gör under utevistelsen och hur mycket utevistelse ni har – med andra ord vad som påverkar hur personalen tänker kring utevistelse.

Vi kommer att besöka er för att intervjua en fritidspedagog i arbetslaget. För att få en rättvis bild av hur hela fritidspersonalen ser på utevistelsen vill vi gärna att ni alla tar del av våra förberedande frågor och diskuterar dessa med den person som vi kommer att intervjua.

Vi vill gärna ha en kopia av de lokala målen för verksamheten på fritids vid intervjutillfället. Dessa behövs för bearbetning av intervjumaterialet.

Hälsningar Anna Boström och Jenny Bengtsson

Vi kommer att intervjua:

Bilaga 3

Förberedande frågor inför kommande intervju om utevistelse på ert fritids.
Intervjun kommer att ske i diskussionsform som utgår från dessa frågor.

Med utevistelse på fritids menar vi all vistelse utomhus både styrda och fria aktiviteter. Det kan vara på gården, i skogen, utflykter etc.

Intervjufrågor

Personliga frågor (ställs till den som blir intervjuad, övriga frågor gäller hela arbetslaget).

- Ålder:
- Utbildning:
- Utbildningsår ca:
- Har du någon vidareutbildning inom utevistelse, lek, idrott etc.? Både genom skolan och privat?
- Hur många procent jobbar du på fritidshemmet?
- Hur många procent jobbar du i skolan eller med annan verksamhet?
- Vad anser du vara din huvuduppgift som pedagog (i skolan/på fritids)?
- Vad anser du vara fritidshemmets viktigaste uppgift?
- Hur ser du på lek resp. lärande?

Allmänna frågor

- Hur ser arbetslagets sammansättning ut? Vilka yrkeskategorier? Män/kvinnor? Hur ser procentfördelning ut inom arbetslaget?
- Vilken kompetens och intresse finns inom arbetslaget gällande utevistelse, lek, idrott etc.?
- Vad anser arbetslaget vara fritidshemmets viktigaste uppgift?
- Hur ser arbetslaget på lek resp. lärande?

Utevistelsens utseende på fritids.

- Hur mycket utevistelse har ni per dag i genomsnitt? När på dagen?
- Är det mer eller mindre utevistelse på loven? Skiljer det mellan olika lov?
- Tycker ni i personalen att det är för lite eller för mycket utevistelse?
- Vilka platser på gården får barnen inte leka på? Tex. klättra i träd.
- Vilka lekar får barnen inte leka?
- Hur använder pojkar och flickor utemiljön? Vilka är skillnaderna och likheterna?
- Hur används skolgårdsmiljön? Anser ni i arbetslaget att den används på ett pedagogiskt sätt?
- Vilka andra miljöer/platser använder ni förutom skolgården vid utevistelse?

Syftet med er utevistelse.

- På vilket sätt ingår utevistelse i fritidshemmets mål?
- Varför är ni ute?
- Vad gör ni ute? Pedagoger resp. barn
- Vad är syftet med valet av plats för utevistelsen?
- Hur aktiva är barn och pedagoger ute?
- Vilka är de positiva effekterna av att vara utomhus?
- Vilka är de negativa effekterna av att vara utomhus?
- Anser ni i arbetslaget att utevistelsen har en negativ eller positiv inverkan på barnens koncentration?

Faktorer som eventuellt kan påverka förekomsten av utevistelse på fritids.

- På vilket sätt anser ni i arbetslaget att fritids utemiljö och närområde är stimulerande/inte stimulerande för barnen?
- Hur ser intresset ut för utevistelse hos pedagogerna? Skiljer sig intresset beroende på engagemang på fritiden?
- Hur påverkas verksamheten av barnantalet per pedagog, barnens vistelsetid och pedagogernas arbetstider?
- Något annat som påverkar?

Har du något du vill tillägga som inte redan framkommit?

Vill ni komma i kontakt med oss för att något är oklart eller om ni har andra frågor om undersökningen och vårt examensarbete är ni välkomna att maila till oss.

Tack för er medverkan - utan er - inget examensarbete!

Anna Stagnell
Jenny Bengtsson

[Anna e-post]
[Jenny e-post]